

Harminc papírlap

Itt, Pesten, süttött a nap, a tetemeket már elföldelték, vagy félrehúzták az útból, a nyilasok ostoba barikádjait szétbontották s a pesti ember úgy fedezte fel és vette birtokába újra a saját otthonát, a ház előtti ismerős utcát, mint egy megnyert világrészt. Budán még döngöttek az ágyúk.

A házmester összeráncolta a homlokát, fölmézt a tiszta égre, ahol szovjet vadászgépek szálltak, hallgatta a harci zajt és azon morfondírozott, hogy ki tudja, hátha visszafoglalják még Pestet a németek s akkor mi lesz. Bizony jó lesz még vigyázni.

Ekkor, mintha kilesték volna a gondolatait, megjelent két szovjet katona, különös fegyverzettel.

Az egyik vödört hozott s egy otromba esetet, a másik nagy tömeg papírt. Plakátot ragasztottak.

S azzap még többet is. Aztán megjelent a Szabadság első száma, egy lapnyi, a Körút sarkán állt a rikkanás, s az emberek úgy tolongták körül, mintha kenyéret osztana. Azt osztott, valóban; teleszívta magát erővel a lélek, megmozdult.

És újabb plakátok jöttek; érezük, hogy az élet felébredt, a közösség erős és az új vezetők bizakodva, erélyesen indítják meg a milliós város vérkeringését. A házmesterből is eltűnt az ostoba félelem. Nem morgott, hanem a járda kövezetét egyengette s a romos lépcsőházat próbálgatta: járható-e?

Mennyit ért akkor egy plakát? S egyetlen röplap? Ma már tudjuk is, akkor csak éreztük. A Szabó Ervin Könyvtár most, Budapest felszabadulásának 10. évfordulóján — vaskos borítékban — átnyújtotta a könyvtárosoknak az akkori plakátok, röplapok, újságok tökéletes, hasonmásait, hogy rendezzenek kiállításokat ebből az anyagból, emlékeztetőül, tanulságul.

Harminc papírlap. Az utolsó nyilas plakátok, hírlapok felkoncolásról üvöltének, fasiszta felmentő csapatokról vonítanak. Milyen jó, hogy az ember annyi küzdelem és rettegés után ma már nevetni tud!

Előkerül az illegális Szabad Nép decemberi száma, mely Kiss János tábornoknak és társainak mártírhalálát közli s egy másik cikkében már a szabad életéről szól: hogy milyen feladatokra készüljön a nép. Történelem. Ez maga a történelem; nagy történelmi művek adják majd mellékletként ezt a papírlapot, mint az egykoriak az Aranybulla, vagy a Nemzeti dal fakszimilejét. Jó kézbe venni a kis ívet, s utána a többi is, a Szovjet Hadsereg röpcedőleit, az ultimátum szövegét, melyre a német fasiszták aljas gyilkossággal választottak, s végül a plakátokat.

Ugyanazok a plakátok! Azok, melyeket — mintha ma lenne — az a két katona ragasztott ki. »I. Minden polgári hatóság folytatassa kötelességteljesítését...« »Magyarok! Segítsétek mindenben a Vörös Hadsereget. Siettetitek ezzel a német fasiszta hadsereg összezúzását. Ezzel pedig közeledik az óra, amikor a háború magyar földön véget ér és a német rablókát végkép kiűzzük országotokból.«

Az első szabad plakát. A katonák már rég továbbmentek csirizes vödörrel, s mi még mindig olvastuk a drága betűket, harmadszor, negyedszer és előről megint.

Sosem felejttem el a száradó csiriz cipős szagát. Az utolsó szörnyű hetekben addig ismeretlen, félelmetes bűz kavargott a városban: temetetlen holtak, benzín, lópor, izzadság, omló falak s ki tudja még mi minden párolgott, porzott, bomlott és oszladozott, pedig mindenre ráhullott a hó s rálehelte a jótékony fagy. De a csiriz szaga, mely a plakátot halvány párával vette körül, oly jó, oly otthonos volt, akár egy meleg cipésműhelyé.

Az új plakátok újjávarázsolták az utcát. Otthonossá tették. Megjelent nemsokára a Magyar Kommunista Párt felhívása is: »Ilyen tragikus helyzetben, mint a miénk, nem volt még ország. De élni akarunk és élni fogunk! Budapest ismét főváros lesz. A szabad, demok-

ratikus, független Magyarország fővárosa.« S bár Budán döngöttek még az ágyúk, mi otthonosan jártunk s már költözöttünk és építkezünk és tervekkel voltunk tele.

Az emberek veszély iránti érzéke amúgyis eltoppan. Ebben a friss-szagú világban csak legyintettünk a Budáról gur-

a tépett Budára is. Addig már megindult az élet a felszabadult budai területen. A Szabó Ervin Könyvtár jóvoltából most kezünkben forgathatjuk a *Budai Hírek* című sokszorosított lapot s ebből kitetszik, hogy ott is megvolt már az alapja a lazasan nekilendülő építő munkának.

SZABADSÁG

Hálával és szeretettel

Köszönjük főtisztourunknak a fellelőzött Vörös Hadsereg, mely a náci hódoltsággal szembeállított bennünket az elnyomás és rablás minden borzalmával és lehelő szélétől megvédi, hogy végre szabadon kerünk be a városunkba.

Soha nem felejtjük el, hogy a Vörös Hadsereg vért áldozta a mi népi szabadságért, hogy agyunkat pusztító szellemi szétválasztástól megvédi, hogy a fasiszta reakcióval szembeállítsa a népi erőt, mely a demokráciát népi erőt, mely kibontakozása és megteremtése az egyedi bizalom záloga a független, szabad Magyarországnak.

1941 június 22-én egy utat ment meg a Vörös Hadsereg. Sztrájkok, ostromok, csapások, csapások nemcsak kiverte a Szovjetunió területére betolakodó fasiszta hadságot, hanem felszabadította Romániát, Bulgáriát, Jugoszláviát, Finnországot és most Magyarországot is. A halális gyűrés egyre jobban szorít.

Magyar Nemzet Függetlenségi Front

güldző dörgésekre. Emlékszem, a Körúton mentem, egyszerre éktelen süvítés. Ösztönös mozdulattal lehasalunk a hóba, fölödtünk, a négyemeletes bérház tetejébe becsap egy német gránát. De már kelünk is föl mindannyian és kissé szegyenkező mosollyal tisztítjuk le kabátunkról a havat. Az élet pedig pezseg tovább.

Az egyik utolsó napon negyedik emeleti lakásunkba egy puskalövedék látogatott. Mint a fáradt madár, ciripelve keresztültört a frissen csinált ablakon s lehullott, közvetlenül a magautótte kis kerek nyílás alatt, a deszkapárkányra. Fölvettük, megnézegettük: ez még a mellünknek volt szánva. Már csak az üvegnek tudott ártani, s még az sem hasadt belé.

Másnap csönd lett. S a mi kedves, barátainkka fogadott új röplapjaink, plakátjaink, az első újságok átszállhattak

Végefelül pedig itt az Új Szó

február 14-i rendkívüli kiadása:

»Budapest szabad. Sztálin marsall napiparancsa. A 2. ukrán hadsereg csapatai, együttműködve a 3. ukrán hadsereggel csapataival, másfelhőnapos ostrom, kemény küzdelem után, nagyvárosi háború utcai harcainak nehéz körülményei között, ma, február 13-án befejezték a Budapesten körülvárt ellenséges kötelek megsemmisítését s így teljes egészében elfoglalták a magyar fővárost, Budapestet, a német védelem fontos központját a Bécs felé vezető úton.«

Mennyit értek akkor ezek a nyomtatott lapok? Kinn, ebben a korán jött, kedves tavaszban ragyog, dübörg, illatozik, él a gyönyörű főváros. Idebenn kis lányaim mosolyognak.

Ez a válasz.

Sebestyén György

Háborúban születtek — BÉKÉBEN AKARNAK ÉLNI

Zugliget lejtős dombján évszázados fák közé rejtőzik egy érdekes, kastélynak is beillő épület. V. Ferdinánd 1837-ben ebből a házból hurcoltatta el és csuklatta három évre börtönbe Kossuth Lajost. A ház jóval később a gazdag Hagenmayer sörgyáros-család »úrlakja« volt. Ma gyermeküdülő. Tisztelettel viseli Kossuth nevét.

»Háborús gyerekek...«

A Kossuth-gyermeküdülő nagy kiterjedésű parkjában élnek gyereksereg. Lehetnek vagy ötvenen. Jól szabott téli ruhájuk sötét színe tarkítja az udvar egyhangúságát.

— Növendékeink kilenc-tízévesek. A háború évében, 1944-ben születtek — mondja Kutassy György igazgató. — Fejlődésüket hosszú időre visszavetette a háború. Sok közöttük a beteges, vérszegény, neuraszténias...

»Háborús gyerekek« születésére emlékezik vissza Kelecsényi Györgyné, a Váci úti Autójavító Vállalat tisztviselője.

— A »Horthy-proklamáció« napján, 1944. október 15-én vittek a Bábaképzőbe. Budapest olyan volt, mint a felrázott méhkas. A háborús események, rémhírek kétszeresen sújtottak. Férjem katona volt. A feszült, nyugtalan környezet nyomasztó hatással volt rám. Este a kórházban sírogórcsőt kaptam, s másnap művi beavatkozással szültem meg fiamat, aki jelenleg a Kossuth-üdülő lakója. Talán negyedéves is elmúlt már a kisfiam, mikor felköltözhettünk a pincéből...

1944-ben születtek...

A nevelők, a gyermekek szellemi és lelki fejlődését is szem előtt tartják. Csökkentették a tanulóórák számát, a gyermekek nincsenek túlterhelve, örömmel, jól tanulnak. Meglepo, hogy mennyi közöttük a kitünőenműködő...

Fejlődésükben visszamaradtak...

Az alig tízesztendős Kerekes Ferenc, az erdei iskola másik lakója, az Angyalföldön

született, dohos pincelakásban. Édesanyjának tejét elapasztotta a sok izgalom. Féléves volt a kis Ferenc, mikor életében először megzihelhetette a tejet.

— Gyenge szervezetét már eddig négy ízben támadta meg a tüdőgyulladás — mondja Bartha János pedagógus. — A szokásos gyermekbetegségeken is mindannyiszor súlyos állapotban esett keresztül.

A háború két legnehezebb időszakában, 1944 év végén és 1945 első hónapjaiban született gyermekek ma már az általános iskolák harmadik, negyedik osztályába járnak. Sok közöttük a gyámoltásra szoruló, fejlődésben visszamaradott gyerek is, akiknek talán kétszeres utat kell bejárniuk, míg egész emberré lehetnek.

Itt, a zugligeti erdei iskolában (s még néhány hasonló üdülőben) kétszeres felelősség nehezedik igazgatók, pedagógusok, de még azok vállára is, akik a gyermekek mindennapi táplálékát készítik. Szellős, világos, tiszta szobák. Mindennapos orvosi vizsgálat. Többórás séta a fenyvesek között. Napi ötszöri étkezés (ma kacsasült és gyümölcs volt ebédre). Nem egy esetben a gyerekek negyedév alatt négy-öt kilót is híznak.

Néhány napja a Kossuth-gyermeküdülből levelet küldtek az Országos Békétanácsnak: »Növendékeink tízévesek. 1944-ben, a háború évében szü-

DEVECSERI GÁBOR:

Az első szovjet katonához

A Vár lejtőjén jött az aradat, jött fölfelé. A szűk úton sietve egymás mellett kettő-három haladt a Vár lejtőjét szép tarkára festve: hol fehér hó és fekete korom feleselt soká és szürke falak közben-közben — most mintha száz szírom bomlana ki a romházak alatt: vöröstetejű, zöldtetejű kucsmák tavaszi kerté virágosították a februári Várhegy oldalát: s csak jöttek-jöttek, férfiak-nők, jöttek, s csak jöttek-ifjak is, mint nagy család, komoly, vig arcom, moszkvai szülöttek és távol-kelet napjától süttöttek, barnák, izzadtak, gézzel átkötötték, s míg özőnöltek, beszéltek, nevettek — nevettek is a szovjet katonák.

Tárult a kapu. Az elsőt, aki belépett és vizet kért, átölletem, meg is csókoltam (azt, hogy nem lökött el a hirtelen-váratlan mozdulatra, ma is csodálom). Fényben itta ki a poharat. S a februári napra visszazikrázott nyírott lenhaja, mikor levette s közelről mutatta kérsükre a kucsmát s rajta a sarlós és kalapácsos csillagot. Kértük tőle, de nem adta ide, csak mosolygott s szólt. Mit is mondhatott? Talán azt, hogy minékünk hozta, de meg is kell érte küzdenünk előbb.

Kezetszorított s ment tovább. A nők, az izmos, telt szovjet katonalányok, s a szalmabajszu ukrán partizánok, kik a sereggel nemrég egyesültek, s a Pamir-fennsíkrol idekerültek, kik verekedtek völgyön-bércen át, s a kirgizek — haladtak, föl, tovább! Roppant a hó, szikrázott mindenütt.

S a fasiszta főt a havon feküdt, hideg-pirosan, megmerevedetten és szinte-szinte már elégedetten,

hogy ime itt van a helyen. Mint a panoptikum viaszbabáinak, piros arcán egyhelyben állt a fény. Hegyoldalban feküdt, kissé az út fölött, kezében cédula s azon frissen festett betűkkel állt, hogy ő, aki zsákmányt keresni jött, miért talált halált.

»Igy jár a rabló!« Így a vörvő, kinek kezétől kormos lesz a hó, lehelletől véres lesz a rét, ki mint denevérszárnyat tárja szét tiprott népek fölé ocsmány zöld köpenyét!

S ki megbüntette és kezébeírta vörös betűkkel az ítéletet, pohár vizüktől lefrissülve vívta harcát tovább, immár a domb felett, s a nemrég vérbabos pófajú ordast úgy üzte már, mint szűkítő ebet.

S azóta is, hányszor jött ő közénk! romot robbantott, épített hidat, mutatta, hogy kell gőzni az időn is, megoldott és gyorsított szíjakat, és egybefonta kezével kezünket, sodort virágzó vidám táncba minket, s ő az, ki gyilkosokra pusztulást vívó utat győzelmesen mutat: mosolyát mindig ránkvillantja újra a milliószer első pillanat.

Első bajtárs, te! Nem tudom neved. De híven őriz az emlékezet, s előttem is már csillagod ragyog. A küzdelem tart. Katona vagyok. S közös zászlónk alatt, a nagy menetben látom sugárzó ifju arcodat. Az üszköt és a kormot sem felejttem s a cédulát, melyet az ellenségnek holt uja emlékemben tartogat. Ilyen papírlap legyen minden versem: a szabadító győzelmet jelentsem s az érte induló új harcokat!

A BASKIR KATONA ÉS A MAGYAR PROFESSZOR

Végefelé járt Budapest ostroma. A jobbpart nagy részét is felszabadították a szovjet csapatok, a náciák már csak a Vár környékén pusztítottak. A szabad terület egyik utcáján szovjet katona állt őrt. Fiatal fiú, mongolos arcvonásokkal.

Ahogy áll, fegyverrel a kezében, egyszerre csak egy magyar közeledik feléje s legnagyobb meglepetésére baskir nyelven szólította meg. A katona hinni sem akart a fiúnak, közel hajolt a magyarhoz, aki — némi izgalommal a hangjában, hisz hány éve már annak, hogy utóljára beszélt baskirokkal — megismételte a kérdést. Semmi tévedés: baskir nyelv volt ez a javából. A katona az em-

ber nyakába ugrott, átölelte, össze-vissza csókolta. Igen nagy barátságot kötöttek.

Ennek a történetnek a hőse Ligeti Lajos Kossuth-díjas professzor, a Tudományos Akadémia alelnöke, akivel felszabadulási élményeiről beszélgettünk.

— Ismerős volt a fiú arcvonása: annakidején Mongóliában megismertem a baskirokat. Különbözik sem nagy dolog baskirul beszélni — hártja el mosolyogva a csodálkozást.

A kiváló tudós, aki jóval a háború előtt bejárta Mongóliát, akinek Európáig érő elismerései nagy tudását, visszatérése után hosszú ideig állás nélkül volt. Nem bizonyult eléggé megbízhatónak a régi rendszer számára. Maga alig akar erről beszélni, annál többet tudna erről volt tanítványai.

Most is, amikor arról a február 13-ról kérdezem, nehezen szólal meg.

— Én sem éreztem jól magam a régi rendszerben, én is gyűlöltem a náciakat, de hiszen minden becületes ember így volt — ebben foglalná össze röviden mondanivalóját — s mérhetetlenül örültem a szabadságnak, annak, hogy ismét dolgozhattam.

Azon a február 13-án, tíz évvel ezelőtt, a bölcsészkar Múzeum körüli C épületébe elkeresítő látványt nyújtott. A náciak benzinesztorókat rakta- roztak a tudományos intéze-

tekbe s a harcok során az egész szárny kiégett. Odavesztett az értékes könyv- és kéziratok, ahogy nagyrészt elpusztult a Balassagyarmatra mentett tudományos anyag is, húsz év gyűjtésének eredménye. Ligeti Lajos intézetében egy megolvadt vaspohár és az egyik írópé kiégett váza maradt meg a berendezésből.

— Az élet megmentése csak az egyik dolog volt — mondja — a másik akkor kezdődött: a munka, az újjáépítés, a sok mulasztás pótlása.

Erről már szívesen, lelkesen beszél a professzor. Arról a nagyszerű érzésről, amely február 13-án eltöltötte, mikor megtudta a Rózsadombon, hogy szabad lett a város, ismét megkezdheti munkáját.

— A náci megszállás alatt hónapokig jóformán kezembe sem vehettem komoly könyvet. Amikor szabadok lettünk, vad betűszomj vett rajtunk erőt. Olvastunk, olvastunk, olvastunk. Dolgozni kezdtünk.

Az első órákat a lakásban tartotta, az ablakokon papír, a szobában hideg, élelem szinte semmi. A szovjet parancsnokság segítségével akció indult a tudósok, írók, művészek helyzetének megjavítására.

— Szovjet katonai autón voltam Szolnokon, Debrecenben, Nyíregyházán. Élelmet szerettünk. Ezen az úton láttam a háború pusztítását: halottak, romok, a földeken ott rohadt a termés. Soha nem felejttem el.

Ligeti professzor ma Belső-Kelet-Ázsia nyelveit, történelmét tanítja az egyetemen. Ó neveli azokat a fiatal kutatókat is, akik Kína kultúrájával, nyelvével ismerkednek. A tíz év előtti események ma is élnek benne. Az egyik tannivalót, az élet megmentését akkor elvégezte. Most a másik, egész életre szóló tennivalót dolgozik: ennek a szabadságnak munkával, eredményekkel való megtöltését.

(K. K.)

(Lontay)